

saavuttaa tämän "nollatilan", Jumala vuodattaa ihmiseen Pyhän Hengen, joka saa aikaan uuden elämän ja pyhityksen. Vanhurskauttaminen on osalliseksi tulemista Kristuksesta itsestään. Tätä Stump selittää luovasti tomistisen mielenfilosofian ja modernin kognitiotieteen avulla.

Ihmisen näkökulmasta pelastus tarkoittaa sellaisen muutoksen alkamista, joka tähtää yhä suurempaan persoonan sisäiseen integraatioon. Tämä tarkoittaa, että eri tason tahdot (will) ovat linjassa keskenään. Esimerkiksi minulla voi olla ensimmäinen tason halu loukata vihamiestäni. Samalla minulla voi olla toisen tason halu olla loukkaamatta ketään. Näiden halujen yläpuolella on vielä korkeamman tason halu tavoitella vain niitä asioita, jotka ovat hyviä ja Jumalan tahdon mukaisia. Synti aiheuttaa disintegraatiota ja pyhitys vastaavasti ohjaa ensimmäisen tason tahtoja toimimaan korkeampien tahdon tasojen mukaisesti.

Näin ihmisessä syntyy uusi mieli, joka tahtoo rakastaa Jumalaa ja lähimmäistä, vaikkakin vajavaisesti. Näin ihminen vastaa positiivisesti Jumalan rakkauteen, joka on ollut koko ajan olemassa. Syyllisyyden Stump tulkitsee yhtäältä subjektiivisena piinana, mutta myös yhteisöllisenä velkana, jonka pahantekijä on velkaa lähimmäisilleen, ei Jumalalle. Subjektiivinen syyllisyys poistuu siten, että se ei enää armontilassa ole kyseistä tilaa eli ihmisen jumalasuhdetta määrittävä tekijä. Sovitusteot puolestaan ovat sellaisia tekoja, joilla pahantekijä pyrkii korjaamaan suhdettaan lähimmäisiinsä, eli ne eivät kohdistu Jumalaan muuten kuin epäsuorasti. Häpeään tehoa osallisuus

jumalallisesta elämästä, joka demonstroii ihmisen suuren arvon.

Stumpin esitys on erittäin kattava, luova ja yksityiskohtainen. Silti se jättää kysymyksiä avoimeksi. Näistä suurin koskee sijaikärsimyksen asemaa. Stump käsittelee raamatullista uhriteologiaa lopulta varsin vähän, eikä hän lähde keskusteluun muun kirjallisuuden kanssa. Tämä selittyy toisaalta hänen valitsemastaan metodista käsin. Hän pyrkii esittämään yhden teorian sovitukselta, joka ei ole ristiriidassa kanonisten tekstien kanssa ja joka kykenee selittämään niissä esiintyvän moneuden sortumatta sisäisiin ristiriitoihin.

Olli-Pekka Vainio, dos.
Dogmatiikan yliopistonlehtori
Helsingin yliopisto

W. MATTHEWS GRANT
Free Will and God's
Universal Causality:
The Dual Sources
Account. Bloomsbury
Studies in Philosophy of
Religion Series. London:
Bloomsbury Academic,
2019. 248 s.

Angloamerikkalaisessa filosofiassa teologiassa ja uskonnonfilosofiassa on parin viime vuoden aikana keskusteltu laajasti tahdonvapaudesta ja sen suhteesta kristillisen teologian ydinnäkemys, erityisesti soterologiaan ja käsitykseen Jumalan kaitselmuksesta ja maailmanhallinnasta. Väittelyä on tavallisesti käyty kolmen kannan välillä.

Teologiset deterministit ajattelevat, että kaikki luomakunnassa tapahtuu viimekädessä välttämättä Jumalan tahdon seurauksena. Tällöin Jumalan hallintaa maailmassa saadaan taattua, mutta ongelmaksi jää ihmisen vapaa tahto. Deterministit kuitenkin puolustavat sitä väittämällä, ettei tahdonvapauteen tarvita mitään sellaista, minkä determinismi sulki pois. Tätä näkemystä kutsutaan kompatibilismiksi eli yhteensopivuusteeksi. Avoimen teismien kannattajat puolestaan kiistävät tämän ja katsovat, että teologinen determinismi sulkee tahdonvapauden pois. Tahdonvapaus edellyttää esimerkiksi kykyä tehdä toisin tai muokata omaa luonnetta edeltävien syiden sitä määräämättä. Kolmas näkemys, molinismi, pyrkii muodostamaan eräänlaisen välimallin avoimen teismien ja teologisen determinismin välimaastoon. Onnistuessaan se mahdollistaisi sekä vahvan vapaan tahdon että kattavan kaitselmuksen.

Katolinen filosofi W. Matthews Grant pyrkii kirjassaan *Free Will and God's Universal Causality* ennakkoluulottomasti haastamaan tämän asetelman ja puolustamaan uudenlaista näkemystä Jumalan toiminnan ja ihmisen vapaan tahdon suhteesta. Tämä näkemys on vahvasti Tuomas Akvinolaisen ajattelun inspiroima ja Grant haluaakin kehittää Tuomaan ideoita eteenpäin nykyisen filosofian välinein. Grant keskittyy pääsääntöisesti siihen, miten Jumalan toiminnan ja ihmisen tekojen välinen syysuhde tulisi ymmärtää. Tämä onkin nykyisten väittelyiden ytimessä.

Klassiseen teismiin liitetään usein näkemys, jonka mukaan Jumala ei pelkästään luo maail-

maa ja pidä sitä yllä, vaan myös osallistuu ja myötävaikuttaa (lat. *concursum Dei*) kaikissa luodun maailman syysuhteissa. Grant kutsuu tätä Jumalan universaaliksi kausaaliseksi vaikutukseksi. Nykyinen filosofinen teologia hyväksyy varsin yleisesti, että jos Jumala todella myötävaikuttaa kaikissa syysuhteissa luomakunnassa, edellyttää tämä nimenomaan teologisen determinismin totuutta. Tästä syystä avoimet teistit ja molinistit pääsääntöisesti torjuvat Jumalan myötävaikuttamisen. Grant kuitenkin väittää, että tämä yleinen oletus on virheellinen. Hän pyrkii osoittamaan, että Jumalan myötävaikuttaminen ei edellytä teologista determinismia ja on yhteensopiva sellaisten tahdonvapauskäsitysten kanssa, jotka edellyttävät kykyä tehdä toisin tai kykyä hallita omaa luonnetta (tavallisesti tällaisia näkemyksiä kutsutaan libertaristiseksi).

Grantin mukaan Jumalan myötävaikuttaminen ja libertaristinen vapaa tahto ovat yhteensopivia, koska myötävaikuttaminen ei tee ihmisen tekoja välttämättömiksi eikä sulje pois sitä mahdollisuutta, että ihminen ja Jumala yhdessä vaikuttavat ihmisen teot. Vaikka Jumala osallistuisikin ihmisen teoihin kausaalisesti, ei tästä vielä seuraa determinismin totuus, eli se, että ihmisen teot tapahtuisivat välttämättä. Tämä väite kulkee arki-intuutiota vastaan. Tuntuu uskottavalta olettaa, että jos Jumala aiheuttaa jotakin, mikään ei voi estää sen tapahtumista eikä muuttaa seurausta. Grant kuitenkin pyrkii osoittamaan väitteen vääräksi. Hänen mukaansa on mahdollista, että ihmisen vapaalla toiminnalla on kaksi toisistaan erillistä mutta välttämätöntä lähdettä: ihminen itse ja Jumala.

Grant kutsuukin näkemystään ”kaksilähde-teoriaksi” (dual-sources account).

Kirja koostuu kahdeksasta luvusta. Alkuluvuissa Grant esittelee perusteita hyväksyä Jumalan universaali kausaalinen vaikutus ja puolustaa sitä alustavia vastaväitteitä vastaan. Luvuissa neljä ja viisi hän esittelee oman näkemyksensä Jumalan toiminnasta ja sen yhteensopivuudesta myös libertaristisesti ymmärretyn tahdonvapauden kanssa. Grant vetoaa tässä yhteydessä erityisesti skolastisiin teologeihin ja filosofiin, joiden hän katsoo puolustavan tätä näkemystä Jumalan toiminnasta. Kirjan viimeiset luvut käsittelevät mallin keskeisiä ongelmia. Näistä kaikkein suurin koskee syntiä ja pahaa.

Miten sitten Jumalan universaalien kausaaliteetin ja ihmisen vapaan tahdon yhdistäminen onnistuu? Grantin mukaan se onnistuu, kun muotoilemme tarkasti käsityksemme Jumalan toiminnasta ja ymmärrämme Jumalan transsendenssin oikein. Ongelma syntyy siitä, että ajatteleme Jumalan aiheuttamien vaikutusten ja luotujen syysuhteiden olevan ikään kuin samalla tasolla. Ratkaisun avaimet piilevät niissä näkemyksissä, jotka pitävät Jumalaa täydellisen yksinkertaisena oliona.

Grant erottaa toisistaan sisäiset ja ulkoiset ominaisuudet. Jumalan yksinkertaisuudesta seuraa se, ettei Jumalassa ole mitään sisäisiä suhteita luodun maailman kanssa. Toisin sanoen mikään luodun maailman tapahtuma ei aiheuta Jumalassa muutoksia. Tämä väite kuuluu klassisen teismin ytimeen. Tavallisesti ajatteleme, että kun toimija toimii, hänen sisäiset tilansa (tavoitteet, uskomukset ja aiomukset) loogisesti edeltä-

vät hänen tekojaan ja selittävät miksi hän toimii kuten toimii. Jos klassinen teismi pitää paikkansa ja Jumala on täydellisen yksinkertainen, Jumala ei kuitenkaan ole tällainen toimija. Jumalassa ei ole sisäisiä aikomuksia tai uskomuksia, jotka vastaisivat niitä asioita, joita hän luomakunnassa aiheuttaa. Jumalan suhde luotuun maailmaan on vain ja ainoastaan ekstrinsinen, ulkoinen. Tällöin Jumalan aiomukset, päätökset tai suunnitelmat eivät loogisesti ottaen edellä niitä vaikutuksia, joita hän aiheuttaa. Näin Jumalan ei voida sanoa ”määrävän” tai ”tekevän välttämättömäksi” mitään tiettyä vaikutusta luomakunnassa, ei edes ihmisen vapaata tekoa. Jumala ei tästä syystä myöskään ”tee” mitään aiheuttaessaan ihmisen teot. Grant kutsuu malliaan ekstrinsiseksi tai ulkoiseksi malliksi Jumalan toiminnasta. Juuri tämä mahdollistaa libertaristisesti ymmärretyn tahdonvapauden ja Jumalan universaalien kausaalisuuden yhteensopivuuden. Vaikka Jumala aiheuttaakin ihmisen teot, ihmisellä säilyy kyky tehdä toisin ja muokata omaa luonnettaan.

Ihmisen tahdonvapauden ja Jumalan universaalien kausaaliteetin yhdistämisestä seuraa kuitenkin merkittäviä ongelmia, joista pahan ongelma on kaikkein suurin. Grant käsittelee tätä useasta eri näkökulmasta. Hän aloittaa erottamalla toisistaan teon ja ne ominaisuudet, jotka tekevät siitä pahan. Tämän jälkeen hän pyrkii osoittamaan, että Jumala voi aiheuttaa ihmisen teon aiheuttamatta kuitenkaan niitä ominaisuuksia, jotka tekevät siitä pahan. Näiden ominaisuuksien lähde on vain ja ainoastaan ihmisessä itsessään. Välineen tähän antaa perinteinen augustinolainen nä-

kemys pahasta hyvän puutteena. Grant esittääkin, että teosta tekee syntisen aina jonkinlainen hyveen puute tai vajaavuus. Jotta jonkun voidaan sanoa tekevän syntiä, tulee tämän olla sekä teon että teossa ilmenevän puutteen ja vajaavuuden lähde. Näin ei kuitenkaan Jumalan osalta ole. Jumala aiheuttaa vain ja ainoastaan teon, ihminen puolestaan sekä teon että vajaavuuden.

Vaikka olisikin mahdollista, ettei Jumala itse tee syntiä aiheuttaessaan ihmisen teot, herää kysymys, miksi Jumala ylipäänsä sallii pahat teot, jos hän kerran voisi aiheuttaa myös sen, että ihmiset vapaasti tekisivät vain ja ainoastaan hyvää. Syy, miksi niin moni nykyaikainen filosofinen teologi haluaa välttää teologisen determinismin ja puolustaa libertaristisesti ymmärrettyä vapaata tahtoa, on pahan ongelma. Erilaiset libertarismiin vetoavat ratkaisut pahan ongelmaan ovat olleet hyvin suosittuja erityisesti sen jälkeen, kun Alvin Plantinga muotoili tunnetun ratkaisunsa loogiseen pahan ongelmaan 1970-luvulla. Plantinga vetosi puolustuksessaan nimenomaan libertarismiin totuuteen. Tämän mukaan Jumala ei välttämättä kykene luomaan maailmaa, jossa syntiä ei esiinny, koska hän ei voi tehdä ihmisten tekoja välttämättömiksi. Koska libertarismi on totta, ihmisen vastuunalaiset teot eivät voi olla välttämättömiä ja Jumala haluaa nimenomaan tällä tavalla vapaita olioita, seuraa tästä se, ettei Jumala kykene sulkemaan pahan mahdollisuutta pois. Juuri tämä oletus ajaa molinismia ja avointa teismiä.

Grant ei voi hyväksyä vapaan tahdon teodikeaa, koska hänen kaksilähdemallistaan seuraa, että

Jumala voisi halutessaan aiheuttaa sen, että ihmiset tekevät vapaasti vain ja ainoastaan hyviä tekoja. Grant väittääkin, etteivät avoimet teistit ja molinistit pääse helpolla pahan ongelmasta. Heidänkin täytyy myöntää, että Jumala tietää joko aikojen alussa kaiken tulevan pahan tai pystyy ainakin jossakin vaiheessa ennakkoimaan sen. Kaksilähdemallin puolustaja ei ole tätä huonommassa asemassa, vaikka hän joutuukin hylkäämään vapaan tahdon teodikean.

Grantin kirja on täyteläinen ja argumentaatioltaan korkeatasoinen. Tästä seuraa myös hyvin korkea abstraktiotaso. Kirja edellyttää varsin laajoja ennakkotietoja, joten sitä ei voi suositella vasta-alkajille. Lopuksi esitän vielä muutaman kriittisen huomion.

Ensinnäkin onnistuakseen Grantin argumentti edellyttää oletuksia, joita voidaan pitää varsin kiistanalaisina. Monet filosofit ovat esimerkiksi haastaneet Jumalan täydellisen yksinkertaisuuden teesin. On epäselvää, miten se voitaisiin edes koherentisti muotoilla. Lisäksi Grant esittää mielestäni hieman kyseenalaisesti Jumalan universaalien kausaalisuuden olevan suosittu näkemys teologian valtavirrassa. Tästä syystä Grantin kirja on suunnattu lähinnä niille klassisille teisteille, jotka jo ennalta pitävät Jumalan yksinkertaisuutta sekä universaalien kausaalisuutta tärkeinä ja pelastamisen arvoisena.

Toisekseen ei ole laisinkaan selvää, että Jumalan universaalien kausaalisuus olisi yhteensopiva kaikkien libertarismien muotojen kanssa. Tämä on erityisen epäselvää kaikkein vahvimman libertarismien muodon, toimijakausaalisuuden suhteen. Sen

mukaan vapaat teot edellyttävät sitä, että toimija aiheuttaa tekonsa riippumatta edeltävistä syistä. Toimijakausaalisuuden kannattajat katsovat itse, ettei näkemys ole yhteensopivia Jumalan kausaalisuuden vaikutuksen kanssa. Ongelma ei ole pelkästään se, että Jumalan kausaalinen vaikutus tekisi teoista välttämättömiä, vaan se, että Jumalan kausaalinen vaikutus tekee ihmistoimijan vaikutuksen ikään kuin ”tyhjäksi” tai hyödyttömäksi. Grant esittää useita argumentteja tätä tulkintaa vastaan, mutta ne eivät vakuuta.

Kolmanneksi Grantin väite siitä, ettei Jumala tee syntiä aiheuttamalla ihmisen teot, ei onnistu kovinkaan hyvin. Hän tunnustaa itsekään näkemyksensä spekulatiivisuuden eikä usko vakuuttavansa kriittisiä lukijoita. Hän on kuitenkin vakuuttunut, että jonkinlainen puolustus on mahdollinen. Käsitystä pahasta hyvän puutteena on kuitenkin vaikea käsitteellistää nykyvälinein.

**Aku Visala, dos.
Akatemiatutkija
Helsingin yliopisto**